

NOI MORMINTE ELENISTICE ȘI ROMANE CERCETATE LA MANGALIA

Ion PÂSLARU, Sorin COLESNIUC

În timpul săpăturilor de salvare desfășurate în anul 2004 au fost descoperite câteva morminte databile în epoca elenistică și romană. Acestea au apărut în partea de vest a Mangaliei.

Str. General Vârtejanu, nr. 4 (Fig. 1, 1).

Mormântul nr. 1:

Groapa mormântului, apărută pe profilul vestic al săpăturii, a fost observată de la adâncimea -0,4 m. La adâncimea de -2,0 m, în partea sudică a mormântului, a apărut un rând de piatră din calcar neprelucrat, alături de care se afla o țiglă. Sub țiglă, pe fundul gropii, la adâncimea -2,2 m, au apărut cărbuni, iar pe partea interioară a țiglei s-au observat urme de funingine. În imediata apropiere a țiglei au fost descoperite fragmentele unui vas de sticlă (Fig. 1, 4) și câteva cioburi ceramice: fragmentul unui gât de ulcior cu litere scrise cu vopsea de culoare brun-roșcată (Fig. 1, 3), un mâner de ulcior (Fig. 1, 5) și fragmente ale unui vas de sticlă (Fig. 1, 6), decorate cu linii concentrice. Recipientul a avut forma bombată, caracteristic pentru vasele din sec. III-IV p. Chr¹. Mormântul are orientarea NE – SV, este de incineratie și poate fi datat în secolul III-IV p. Chr.

Mormântul nr. 2.

Groapa mormântului a fost observată pe profilul sudic al săpăturii. La adâncimea de -0,6 m, într-un strat de culoare mai închisă, au fost găsite două fragmente ceramice din epoca romană (Fig. 1, 7). Aceste fragmente de tip *terra sigillata* aparțin, probabil, unui tip al vaselor de import descris de către Gh. Popilian ca „vase cu interiorul decorat cu figuri în relief”.²

Mormântul este orientat NE – SV și se află la adâncimea de -2,4 m, iar în partea de nord, fundul gropii este adâncit până la -2,7 m, unde au fost descoperite fragmente de cărbuni, coji de ouă, câteva cuie din fier (Fig. 1, 8), cioburi ceramice de mici dimensiuni și două opaițe. După tipologia lui C. Iconomu³ primul opaiț

¹ Mira Ružić, *Hronologija i poreklo rimskih staklenih posuda sa herdanskog limesa*, Arheologija Istočne Srbije, Beograd, 1997, p. 265-276.

² Gh. Popilian, *Ceramica romană din Oltenia*, Craiova, 1976, p.52.

³ C. Iconomu, *Opaițe greco-romane*, Constanța, 1967.

aparține tipului XVIII, are corp rotund, discul concav, marginit de o bandă de incizii și caneluri concentrice. În centru se află o rozetă cu un mic orificiu în mijloc. Ciocul este cordiform, iar toarta inelară (Fig. 1, 9). Al doilea opaiț aparține tipului XX, care a fost foarte răspândit în Dobrogea. El are corpul rotund, discul concav, marginit de o bandă de incizii și caneluri concentrice, ciocul cordiform, toartă inelară (Fig. 1, 10).

După forma opaițelor, mormântul poate fi datat în secolele II-III p. Chr.

Mormântul nr. 3.

Groapa mormântului a fost observată în profilul estic. La adâncimea de 0,4 - 0,7 m, a apărut o groapă modernă. Mormântul era orientat N - S. La adâncimea de - 3,6 m au fost găsite câteva pietre mici, din calcar, iar pe fundul gropii, la adâncimea de - 3,9 m, în partea sudică, a apărut cenușă, fragmente de oase și cioburi ceramice de dimensiuni mici (fragmente de amfore și vase de lux). Un mâner de kantharos (Fig. 1,2) acoperit cu firnis negru cu luciu metalic poate data mormântul în epoca elenistică (secolele IV-III a. Chr.).

Str. Munteniei (cartierul "Coloniști")

În apropierea suprafeței cercetate de noi se află necropola tumulară. În profilul de vest al săpăturii au apărut urmele unui mormânt care, după părerea noastră, prezintă un interes deosebit (Fig. 2, 1). Groapa funerară avea formă dreptunghiulară și colțurile rotunjite. Adâncimea la care a fost descoperit este de - 3,3 m; prezintă o nișă pe latura mică din partea de SE și intrare acoperită cu pietre din calcar. Aceasta se prezintă ca o bucată de zid, construit fără mortar, cu înălțimea maximă de 0,8 m, lungimea de 1,3 m și lățimea 0,3 - 0,4 m. Podeaua a fost placată cu pietre plate, care acopereau o suprafață de 0,91 mp (1,3 m lungime și 0,7 m lățime). Sub aceste pietre s-au găsit cuie din fier, care marcau marginile unui sicriu, de la care au rămas inclusiv fragmente de lemn. În mijloc au fost descoperite resturi umane incinerate, printre care fragmente de craniu, dinți și două obiecte din aur - un cercl și un pandantiv. În partea de SV a nișei erau depuse trei vase de sticlă și două opaițe (Fig. 2). Starea de conservare a acestor obiecte era destul de precară.

Cerclul (Fig. 2, 2) lucrat dintr-o sârma rotundă în secțiune, are forma ovală. Unul din capete este prevăzut cu o buclă de închidere, iar celălalt cu un cârlig. Astfel de cercei sunt cunoscuți din mormintele sarmatice, pentru care există o bogată bibliografie⁴. Pe teritoriul României au fost descoperiți la Poienеști (mormintele nr. 97, 130, 332, 346)⁵, Târgșor (mormintele nr. 184, 198)⁶, Soporul de Câmpie (în 12 morminte)⁷. Un exemplar din bronz provine de la Slobozia⁸. Pe

⁴ C. Daicoviciu, *Apulum*, I (1942), p. 104, p. 265; Nița Angelescu, *Descoperiri sarmatice în sudul județului Ialomița*, în SCS a Muzeelor de istorie, v. II, dec. 1964, București, p. 21-25; Nicolae Chidioșan, *Contribuții la cunoașterea cimitirului sarmat de la Simand*, în SCS a Muzeelor de istorie, v. II, dec. 1964, București, p. 26-36; Sebastian Morintz, Barbu Ionescu, *Mormintele sarmatice din Sud-Estul județului Ilfov*, în SCS a Muzeelor de istorie, v. II, dec. 1964, București, p. 37-54.

⁵ R. Vulpe, *Săpăturile de la Poienеști din 1949*, Materiale Arheologice privind Istoria Veche a R.P.R., vol. I, p. 347, fig. 277, 4-5; fig. 169.

⁶ Gh. Diaconu, *Târgșor, Necropola din secolele III-IV e.n.*, București, 1965

⁷ D. Protase, *Dacia*, NS 13 (1969), p. 305, fig. 12, 2, 9; D. Protase, *Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismaticii*, București, 1966, p. 57, fig. 24, 10.

⁸ SCS a Muzeelor de istorie, v. II, dec. 1964, București, p. 5-19, f. 5, 3.

teritoriul Ungariei ele sunt cunoscute în bazinul râului Tisa, din morminte sarmatice ale secolelor II-III p. Chr. (cimitirul Városföldje, Jegyző-tag, m.7)⁹. Alți asemenea cercei provin din nordul Republicii Moldova (Kamenka, tumul nr. 6, mormânt nr.12)¹⁰ și din sudul Basarabiei (Cartal-Orlovka)¹¹. Cercei asemănători, din argint, sunt cunoscuți și în mormintele culturii Sântana Mureș-Cerneahov¹². Menționăm că toți sunt confecționați din bronz sau din argint de calitate inferioară. În schimb, cel descoperit de noi este realizat din aur. Un cercei asemănător, tot din aur, provine din Ucraina, regiunea Cherson (satul Nikolaevka, pe Nipru)¹³. Cerceii cu această formă au fost datați la sfârșitul secolului al II-lea – mijlocul secolului al III-lea p. Chr.

Pandantivul, de forma ovală, are dimensiunile de 1,6 cm x 1,8 cm (Fig. 2, 3). Înălțimea, cu tot cu agățătoare, este de 2,4 cm. Pandantivul prezintă 3 detalii: plăcuța cu imaginea unei figuri antropomorfe, cadrul perlat de pe marginea plăcuței și agățătoarea cu o coadă lungă aplicată pe spatele plăcuței. După tehnica efectuării, aparține epocii romane și are, din acest punct de vedere, analogii în Ungaria (morm. nr. 21 din necropola Lombard Varpalota)¹⁴. În ceea ce privește imaginea de pe pandantiv, atragem atenția că o asemenea figură este prezentată pe o monedă emisă de orașul Histria (cu numele lui Caracalla)¹⁵, datată în primul sfert al secolului al III –lea p. Chr. Este vorba despre zeița Fortuna, în picioare, întoarsă spre stânga, încoronată, cu cornul abundenței în mâna stângă și cârma în mâna dreaptă. Fortuna este adorată în lumea romană ca zeiță a destinului. Imaginea Fortunei este prezentă pe monedele romane din timpul lui Traian, Commodus, Caracalla.¹⁶ Atributele Fortunei, prezentate în imagine, o înfățișează ca o divinitate simbol a bogăției și a norocului.¹⁷ O imagine asemănătoare a fost descoperită și pe o monedă de la Tomis¹⁸. Este posibil ca pandantivul să fi fost realizat în atelierele orașelor antice de pe litoralul de vest al Pontului, în epoca romană, deoarece asemenea pandative sunt cunoscute în Nord-Estul Bulgariei¹⁹.

⁹ Istvanovits Eszter, A Felső-Tisa-vidék Legkorábbi szarmata leletei-2-3, századi sírok Tiszavasváriból (The earliest Sarmatian finds of the Upper Tisza region 2nd-3rd century burials in Tiszavasvári.) în A Nyíregyházi Jós András Múzeum Évkönyve 27-29 (1984-1986) Nyíregyháza, 1990, p. 83-133.

¹⁰ N. V. Manzura, E. O. Kločko, E. N. Savva, *Kamenskie kurganî*, Chișinău, 1992. p. 52, fig. 23, 2, 3.

¹¹ Un cercei asemănător, dintr-un mormânt sarmatic, a fost descoperit în timpul cercetărilor expediției româno-ucrainene din anul 2001, unde din partea română au participat dr. Georgescu Valeriu, Bărcă Vitalie, dr. Pâslaru Ion, iar din partea ucraineană dr. Bruiako Igor și dr. Vanciugov Vladimir.

¹² Petre Aurelian, SCIV 15 (1964), 1, p. 59-80, fig. 3, 6; fig. 4, 5, 6.

¹³ M. Ebert, PZ, 5 (1913), p. 86, fig. 93 c; M. I. Viaz'mitina, V.A. Illinskaia, E.F. Pokrovskaia, G.I. Kovpanenko, A.I. Terenokhin, *Kurganî bilea s. Novo-Pilîpivka i radgospu „Akhermeni”*, Arheologičini Pam'iatki URSR, tom. VIII, Kiev, 1960.

¹⁴ Gyula László, *The Art of the Migration Period*, Budapesta, 1974, fig. 43.

¹⁵ Maria Chițescu, Victor Bobi, SCIV, 24 (1973), 1, p. 131-133, fig. 1.

¹⁶ M. Iu. Braicevschii, *Rîmsca moneta na teritorii Ucrainî*, Kiev, 1959, tabl. 2:11, tabl. 4: 9, 18, 24.

¹⁷ Erica Simon, *Die Goetter der Roemer*, München, 1990, p. 59; Anna Ferrari, *Dicționar de mitologie greacă și romană*, București, 2003, p. 369.

¹⁸ B. Pick, K. Regling, I, 2, p. 749, nr. 2897.

¹⁹ Informația d-lui Alexandr Mincev din Muzeul Varna, Bulgaria.

Alte materiale arheologice care pot data mormântul sunt *opaițele*. Unul dintre ele, aflat într-o stare mai bună, confecționat din lut cărămiziu, are corpul rotund, discul concav, ciocul cordiform și toarta lamelară, canelată, având pe bordură un ornament din frunze (Fig. 2, 4). Acest tip de opaițe este cunoscut din mormintele romane din Tomis și este datat în sec. II p. Chr.²⁰ Al doilea opaiț are corpul rotund, discul concav, mărginit de o bandă de incizii și caneluri concentrice, ciocul cordiform, toartă inelară (Fig. 2, 5). După tipologia lui C. Ionomu ele aparțin tipului XX²¹. Aceasta formă a fost foarte răspândită în Dobrogea. Un opaiț asemănător provine din Barboși și este datat în secolele II-III p. Chr.²².

Vasele din sticlă (Fig. 2, 6-8) pot fi date și ele în secolele II – III p. Chr.

Mormântul cercetat de noi poate fi comparat cu mormintele sarmatice de la Poienеști și Târgșor. Cele 20 de morminte sarmatice din Târgșor au gropile de formă rectangulară și colțurile rotunjite, iar un mormânt a fost placat cu pietre mari de calcar, obicei caracteristic sarmaților. După inventar, între care sunt și cerceii de forma descrisă mai sus, cercetătorii au datat aceste morminte sarmatice la mijlocul sec. al III –lea p. Chr.

Mormântul, fiind departe de necropola romană a orașului Callatis, conține, în general, un inventar roman (vase de sticlă, opaițe, fragmente de ulcioare în umplutura gropii și pandantivul din aur). Cu toate acestea, prezintă trăsături sarmatice, între care putem enumera: prezența nișei, placarea fundului gropii cu pietre de calcar, forma și tehnica realizării cercelului din aur și fragmentele ceramice lucrate de mână găsite în umplutura gropii. În acest caz putem vorbi despre un amestec romano-sarmatic.

Astfel, analiza inventarului permite datarea mormântului descoperit de noi la sfârșitul secolului al II-lea p. Chr. – prima jumătate a secolului al III –lea p. Chr.

RECENTLY RESEARCHED HELLENISTIC AND ROMAN TOMBS FROM MANGALIA

Summary

While excavating in the territory of Mangalia we have discovered a Hellenistic tomb (4th – 3rd Cent. B.C.) and three other Roman tombs. The inventory of the Roman tombs – lamps, glass vessels, an ear ring and a gold pendant (with the representation of Goddess Fortune) can be dated in the 2nd – 3rd Cent. A.D.

²⁰ C. Ionomu, *op. cit.*

²¹ C. Ionomu, *op. cit.*

²² Silviu Sanie, *Civilizația romană la Est de Carpați și romanitatea pe teritoriul Moldovei sec. II î.e.n. – IIIe.n.*, Iași, 1981, pl. 42, 3.

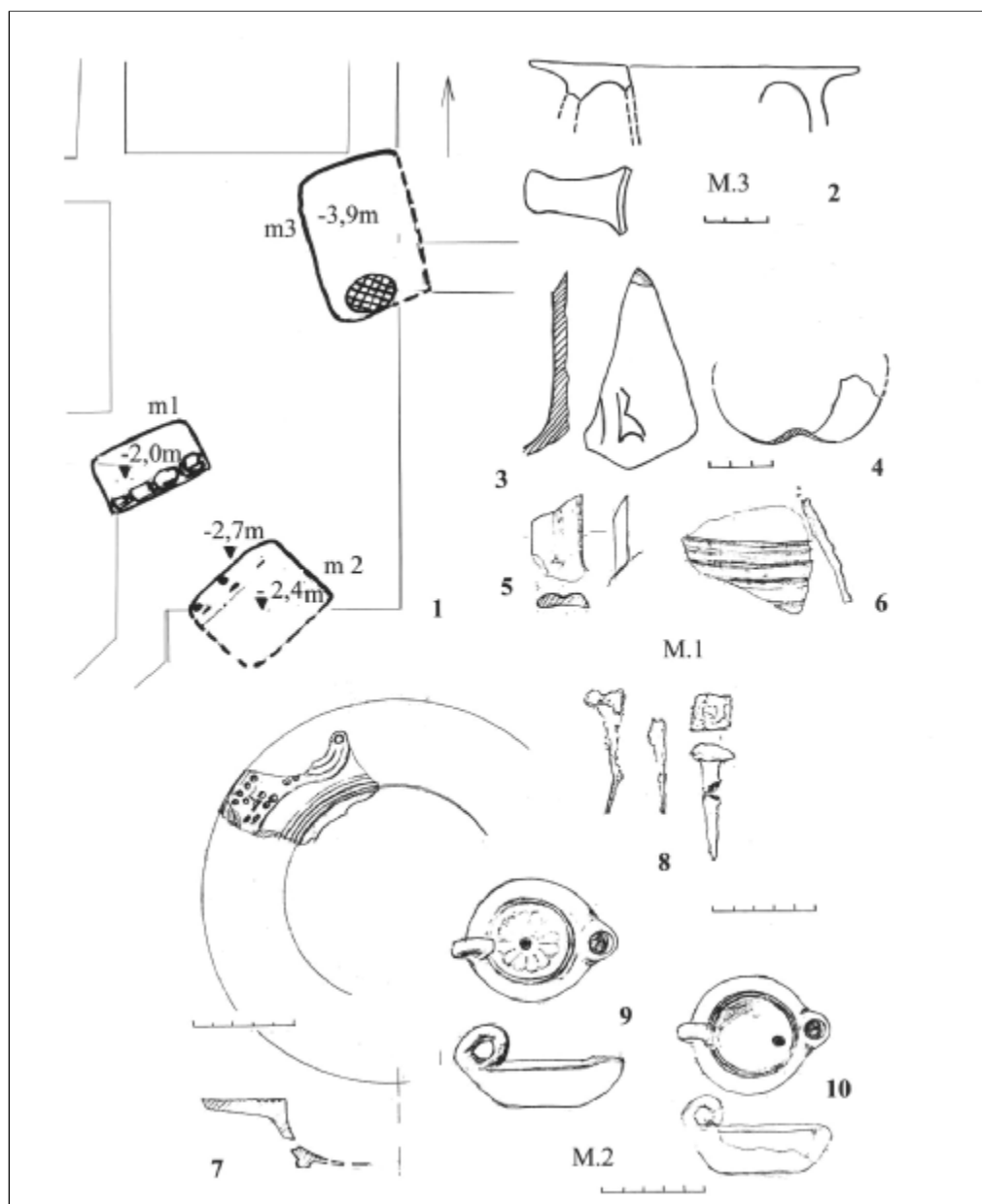

Fig. 1 – Mangalia, str. G-ral Vârtejanu.
Mormintele 1-3 și inventarele lor

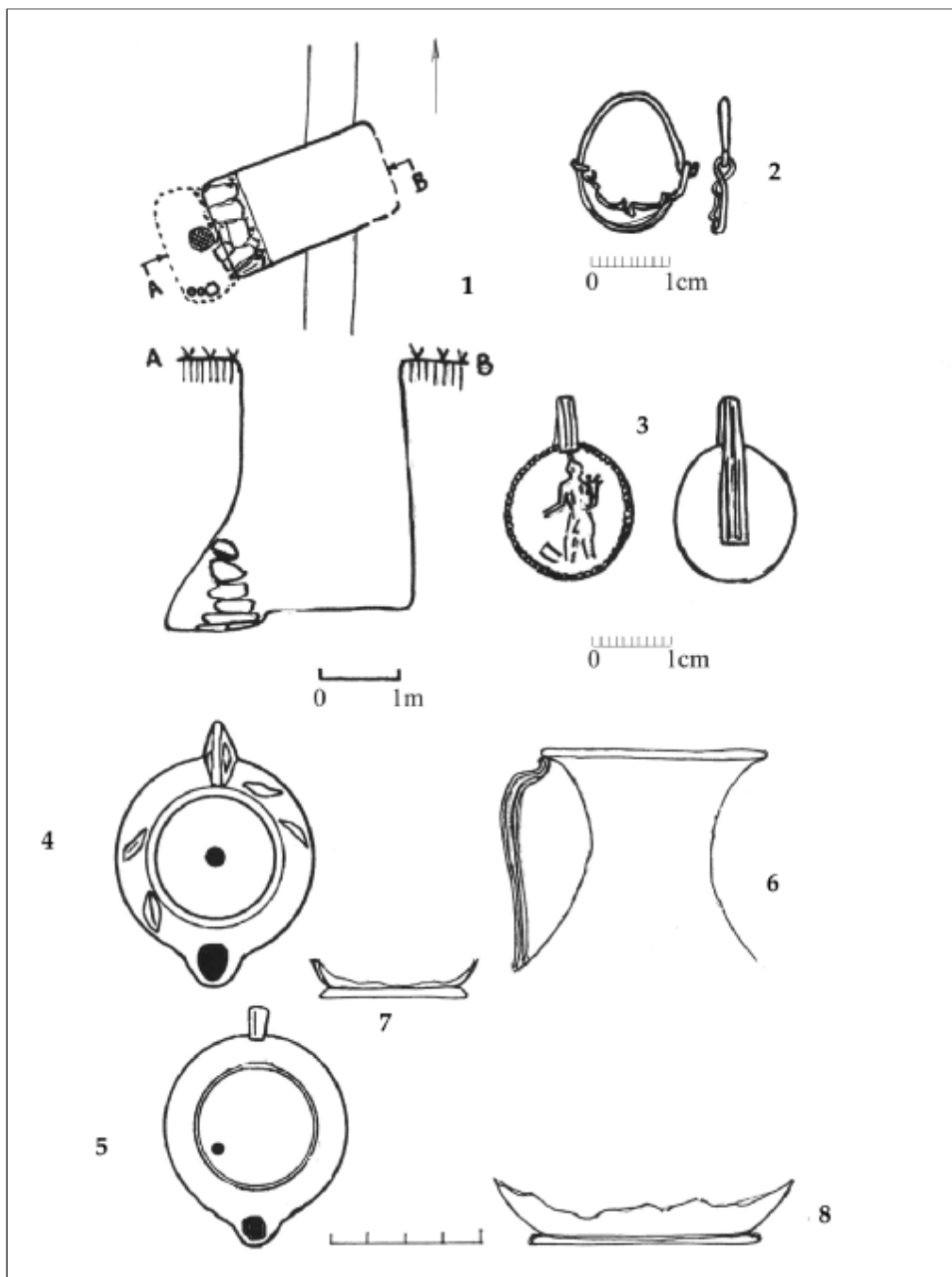

Fig. 2 – Mangalia, str. Munteniei (cartier "Coloniști")
Inventarul arheologic al mormântului